

O Bojničićевой *Gramatici madžarskoga jezika* iz drugoga kuta: uzroci i narav mijena izdanja gramatike na razmeđu dvaju stoljeća

Jadranka MLIKOTA¹, Rene ČIPANJ BANJA^{2*}

¹ Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Filozofski fakultet Osijek, Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek, Hrvatska

² ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, H-1088 Budapest, Múzeum krt. 4/D., Magyarország

Received: 4 February 2022 • Accepted: 11 May 2022

© 2022 The Authors

SAŽETAK

U sjeni Bojničićeva rada, obilježenoga iznimnim prinosom hrvatskoj kulturnoj povijesti i pomoćnim povijesnim znanostima, ostala je *Gramatika madžarskoga jezika* (1888., 1896., 1905., 1912.) koja je na razmeđu dvaju stoljeća, u vrijeme smjene filoloških škola (zagrebačke školom hrvatskih vukovaca), doživjela nekoliko izmijenjenih izdanja. Gramatiku je – točnije njezino prvo izdanje – kao udžbenik odobrio Odjel za bogoslovje i nastavu Kr. ugarskoga ministarstva, potom ju nagradio 1889., a naposljetku je ipak negativno ocijenjena, i to u službenom glasilu istoga Odjela koji ju je i nagradio, u *Nastavnom vjesniku*, a gotovo jednako ocijenit će ju i neki mađarski izvori početkom 20. stoljeća.

Pritom je riječ o kritikama koje su se mahom odnosile na (hrvatski) metajezik gramatike, donošenje netočnih pravila te na njezino, po sudu određenih kritičara, nesustavno oblikovanje, a samom se Bojničiću zamjerala nedostatna filološka naobrazba. Upravo ju stoga ti kritičari između ostaloga opisuju kao priručnik neprikladan za nastavnu uporabu. Od navedenih četiriju izdanja gramatike – iako konzultirani hrvatski i mađarski izvori ustvari ne donose nedvosmislen podatak o tome koliko je točno izdanja gramatika doživjela – spomenutoj je filološkoj ocjeni također podlegnulo samo prvo, a autor je poneke ispravke uklopio u kasnija izdanja svoga gramatičkoga priručnika.

U ovom se radu uspoređuju četiri izdanja Bojničićeve gramatike, utvrđuju se jezične, nazivoslovne i leksičke mijene njezina polaznoga (hrvatskog) jezika te se propituje u kojoj su mjeri potaknute objavljenim kritikama te koliki je odraz smjene filoloških škola vidljiv u pojedinim izdanjima. U sklopu tumačenja mijena što ih izdanja gramatike sadrže, posebice se ističu jezične osobitosti svojstvene normi zagrebačke filološke škole, čime se pak nastoji potkrijepiti činjenica kako je riječ o obilježjima koja su prisutna u svim četirima

* Corresponding author. E-mail: ripanjbanja35@gmail.com

izdanjima gramatike neovisno o vremenu njihova izdavanja te jezično-političkim okolnostima i utjecajima pod kojima su nastala.

U konačnici se nastoji potvrditi (ne)opravdanost negativne recepcije koju je gramatika imala u dijelu filološke javnosti svojega vremena. Drugim riječima nastoji se dati odgovor na pitanje valja li Bojničiću pridružiti epitet autora čiji rad – pa tako ni njegova gramatika – u odgovarajućoj mjeri nije stručno potkovan ili mu pak, bez obzira na njegovu naobrazbu i upućene kritike, valja odati priznanje zbog neospornih prinosa što ih je dao u području hrvatsko-mađarske gramatikografije.

KLJUČNE RIJEČI

Ivan Bojničić, *Gramatika mađarskoga jezika*, mađarske gramatike s hrvatskim metajezikom, hrvatski jezik na prijelazu 19. u 20. stoljeće, zagrebačka filološka škola, hrvatski vukovci, ocjene gramatike, mijene gramatike

„Prešućivati iz svoje vlastite (nacionalne ili individualne) prošlosti sve ono za što bismo iz bilo kojih razloga htjeli da se nije dogodilo, ono o čemu sudimo da nije bilo dobro ili ono što nam se jednostavno ne sviđa, umjesto da se s tim kritički i argumentirano suočimo, ne može biti dobro ni za koga ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog na iskustvu zasnovane pouke da nikada do sada nastojanje oko prešućivanja (ili uljepšavanja) prošlosti nije bilo zalogom bolje budućnosti.“

(SAMARDŽIJA 2004: 120)

1. UVOD

Ivan je pl. Bojničić (Valpovo, 24. prosinca 1858. – Zagreb, 11. lipnja 1925.) u kolektivnome pamćenju hrvatskoga naroda ostao upisan ponajviše svojim prinosima hrvatskoj kulturnoj povijesti i pomoćnim povijesnim znanostima (usp. LASZOWSKI 1926, Hrvatski biografski leksikon, Hrvatska enciklopedija, MATIJEVIĆ 2008: 571). Kada se u obzir uzmu i prinosi koje je dao na drugim područjima znanja i znanosti te njegova izrazita društvena,¹ dijelom i politička angažiranost,² s pravom ga se može pridružiti nizu zaslužnika, kreativnih kulturnih predvodnika i aktivnih

¹ Bio je začasni član Hrvatskoga starinarskog društva u Kninu, jedan od prvih članova družbe Braća hrvatskog zmaja u Zagrebu (MATIJEVIĆ 2008: 571), jedan od osnivača slobodnozidarske lože Hrvatska vila (1890.) te od 1912. član lože Ljubav bližnjega (Hrvatski biografski leksikon).

² Kao kandidat Narodne stranke od 1887. do 1889. obnašao je dužnost zastupnika đakovačkoga vanjskog kotara u hrvatskome Saboru. Nakon isteka saborskoga mandata još je nekoliko godina bio izvjestitelj mađarskoga brojavnog ureda za hrvatski Sabor (MATIJEVIĆ 2008: 573).

graditelja moderne hrvatske nacije u „dugom“ 19. stoljeću³ (usp. KORUNIĆ 2006, ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2020). Širina njegova znanstvenoga i stručnoga interesa kretala se u rasponu „između najraznovrsnijih kulturnohistorijskih područja: politička povijest, historijski folklor, progoni vještica, nakit, moda, život dama u prošlosti, heraldika, sfragistika, diplomatika, genealogija, numizmatika, arheologija, povijest plemstva itd.“ (MATIJEVIĆ 2008: 571).

Najvažnije mu je i najpoznatije djelo *Der Adel von Kroatien und Slavonien* (Nürnberg, 1899.) u kojem je, ističe Matijević, kritički obradio preko dvije tisuće plemićkih porodica, čime je dokazao postojanje autohtonoga hrvatskog plemstva, što je bio „težak udarac za mađarske povjesničare koji su tvrdili da u Hrvatskoj i Slavoniji postoje samo ugarski plemići hrvatskoga etničkoga podrijetla“ (MATIJEVIĆ 2008: 572). U sjeni je toga kapitalnog djela čini se posve neopravdano ostala njegova filološka, prevoditeljska i nastavna djelatnost. Kao čovjek visoke i svestrane naobrazbe poznao je uz svoj hrvatski materinski jezik još i njemački, mađarski, francuski, talijanski i španjolski (LASZOWSKI 1926: 12), a obdaren dobrim publicističkim osobinama i novinarskim radom objavljivao je zanimljive podlistke i eseje (MATIJEVIĆ 2008: 572) u domaćim znanstvenim i beletriističkim časopisima te dnevnicima, od kojih je neke i uređivao,⁴ a istaknuo se i kao prevoditelj znanstvene literature.⁵

Ne manje važno je i zapažanje da se nerijetko „znao latiti pera da bi intelektualnoj javnosti predstavio dobru suvremenu književnost i kvalitetno umjetničko djelo. Kao osvjedočeni prijatelj umjetničkog stvaranja prijateljevao je s cijelim naraštajem zagrebačkih književnika i glumaca te je bio redovit gost, poslije završetka radnog vremena, u ‘Kazališnoj kavani’, okupljalištu umjetnika i boema“ (MATIJEVIĆ 2008: 572). Doda li se svemu i pripomena Emilija Laszowskoga (o djelu i djelovanju E. Laszowskoga vidi osobito: STIPANČEVIĆ 2014, LUČIĆ 2016, STIPANČEVIĆ 2020, STIPANČEVIĆ–PLEŠE 2016), Bojničićeva suradnika u Kraljevskome zemaljskom arhivu i prvoga usustavljivača njegova rada, da je sa „svojim činovnicima postupao [...] dostojno, tražeći svjesni i marni rad, ali priznavajući im to i brigom za njihov napredak“ (LASZOWSKI 1926: 5), nesumnjivo je riječ o pripadniku hrvatske intelektualne elite 19. stoljeća.⁶

³ Odredbenicom „dugo“, koju preuzimamo iz zbornika *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću* Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU (ŠVOGER–TURKALJ 2016), priklanjamo se autorima priloga koji upozoravaju na slojevitost političkih, gospodarskih, društvenih i kulturnih procesa koje prati navedeno razdoblje, a čemu domaća historiografija u dosadašnjim sintetskim prikazima povijesti 19. stoljeća nije dovoljno bila usmjerena.

⁴ Uređivao je *Kroatische Revue* (1882. i 1887.), *Glasnik društva umjetnosti* (1882.–1884.), *Vjesnik Kr. hrv.-slav. dal.-zem. arhiva* (1899.–1920.), *Vjesnik kr. državnog arhiva u Zagrebu* (1925., prvo godište dovršio Emilij Laszowski) i *Prosvjetnu biblioteku* (1917.–1924.) (LASZOWSKI 1926: 5) u kojoj su objavljena djela uglednih svjetskih i domaćih autora (usp. MATIJEVIĆ 2008: 572–573).

⁵ Prema Matijeviću najpoznatiji su mu prijevodi Klaićevih djela *Geschichte Bosniens* (Leipzig, 1885.), *Slavonien im XII–XIII Jahrhundert* (Zagreb, 1887.) te Tomašičevo djelo *Fundamentes des Staatsrechtes des Königreiches Kroatien* (Zagreb, 1918.) (MATIJEVIĆ 2008: 572).

⁶ Stoga ne čudi da je za svoj samoprijegorni rad za života dobio nekoliko visokih domaćih i stranih priznanja. Odlikovao ga je veliki vojvoda Hesenski Ernst Ljudevit Redom Filipa Velikodušnoga (1896.), o čemu pišu i mađarski onodobni izvori (usp. Budapesti Közlöny 1896: 81), potom srbijanski kralj Aleksandar Obrenović Redom sv. Save III. stepena (1901.), a posebno je priznanje dobio i od cara i kralja Franje Josipa I. kao suradnik monumentalnoga djela *Österreich-Ungarn in Wort und Bild* (MATIJEVIĆ 2008: 473).

Trag je ostavio i izvan granica Trojednice, u ugarskome dijelu Monarhije,⁷ uz koji ga, između ostaloga, vežu i duge godine školovanja. Osijek je kao mjesto svojega osnovnog i nižega gimnazijskog obrazovanja zamijenio Budimpeštom gdje je više razrede gimnazije završio 1876. i iste godine upisao studij prava i filozofije. Doktorirao je 1880., istodobno od 1877. do 1879. radio kao vježbenik u Arheološkome odjelu Mađarskoga narodnog muzeja u Budimpešti, bio njegov skriptor u knjižnici i referent za starinske spomenike i numizmatiku (usp. Hrvatski biografski leksikon, MATIJEVIĆ 2008: 570). Priredio je i izložbu hrvatskoga povijesnog odjela na milenijskoj izložbi u Budimpešti u svibnju 1896., organiziranoj u povodu 1000. obljetnice doseljenja Mađara u Panonsku nizinu (usp. ŠOKČEVIĆ 2006: 171–190), i tom prigodom napisao kratku povijest Hrvata koja je poslužila kao uvod u hrvatski katalog izložbe (usp. ŠOKČEVIĆ 2006: 314–315).

Kada je pak riječ o Bojničićevoj nastavnoj djelatnosti, ona je vezana uz Mudroslovni fakultet Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu na kojem je najprije od rujna 1882. imenovan za lektora mađarskoga jezika (MATIJEVIĆ 2008: 570), a potom kao njegov izvrstan poznavatelj i predavačem od 1910. do 1922. godine (ŽUPAN 2016: 279). Uz rad na Mudroslovnome fakultetu veže se i rad na objavljivanju *Gramatike mađarskoga jezika*⁸ (1888., 1896., 1905., 1912.), prve gramatike toga jezika u Hrvatskoj⁹ (ŽAGAR-SZENTESI 2002: 253, LŐKÖS 2018: 80), koja je naraštajima gimnazijalaca bila (jedinim?) školskim priručnikom za učenje mađarskoga jezika.¹⁰ Upravo je gramatikoografski odsječak Bojničićeve bogate djelatnosti do danas većim dijelom izmaknuo filološkoj prosudbi.

⁷ Onodobna je mađarska periodika najvećim dijelom popratila Bojničićev historiografski, urednički i prevoditeljski rad (usp. VARGA 2008: 1075, Havi Szemle 1880: 92–93, Archaeologiai Értesítő 1879: 409, Archaeologiai Értesítő 1885: 406, Turul 1896: 47–48).

⁸ U radu gramatiku naslovom bilježimo prema njezinu posljednjem izdanju (iz 1912.), osim kada upozoravam na slovne izmjene u naslovima pojedinih izdanja.

⁹ Atribucija prve gramatike mađarskoga jezika pisane hrvatskim metajezikom izvan hrvatskih granica omeđenoga prostora pripada Ivanu Marši, autoru *Slovnice mađarskoga jezika* (Budimpešta, 1874.) koja je, kako je razvidno iz njezina predgovora, bila namijenjena za „učenike hrvatske narodnosti, nalazeće se na kr. ugarskoj domobranskoj Ludovika-Akademiji“ (MARŠO 1874: 3), ali je, između ostaloga, bila „uređena [...] tako, da može i za samopouku služiti“ (MARŠO 1874: 3). Maršo slovnice piše iz pragmatičkih razloga jer je na Akademiji mađarski jezik bio nastavnim jezikom kojim hrvatski polaznici nisu vladali. C. Horel ističe da su u početku hrvatski polaznici bili okupljeni u posebnome razredu s hrvatskim nastavnim jezikom, no ubrzo su uz obveznu nastavu njemačkoga jezika uvedeni i obvezni tečajevi mađarskoga (HOREL 2015: 86–87).

¹⁰ Da je tomu tako, može se razabrati iz kritike njezina drugoga izdanja koja je objavljena u *Nastavnom vjesniku* 1903., a koja završava riječima „kako nam je prijeko potrebna nova, bolja gramatika mađarskog jezika. Valjda će mjerodavni faktori, u interesu uspješnije obuke mađarskog jezika, što skorije i zadovoljiti tu potrebu?“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 87). Iz navedenoga se razabire da je i petnaest godina nakon objave njezina prvoga izdanja (1888.) ona i dalje jednim školskim priručnikom što, uostalom, potvrđuje i njezino četvrto izdanje objavljeno 1912. godine. Ipak, neki izvori (usp. Irodalomtörténet 1921: 90, LŐKÖS 2019: 66–81, Hrvatski biografski leksikon) i uz Kazimira Grekšu, prvoga profesora mađarskoga jezika i književnosti na Sveučilištu Franje Josipa I. u Zagrebu (1903.–1918.), navode da je, navodno, napisao *Slovnice mađarskoga jezika*, o čemu ipak nema potpunijih podataka. O Kazimiru Grekši i njegovu radu na Sveučilištu vidi i SAMARDŽIJA 2007: 382, AGIČIĆ 2015, ŽUPAN 2016: 279, AGIČIĆ 2020: 87–104.

2. DOSADAŠNJE FILOLOŠKE PROSUDBE BOJNIČIĆEVE GRAMATIKE

Gramatiku je kao udžbenik¹¹ odobrio Odjel za bogoštovlje i nastavu,¹² potom nagradio godinu dana nakon objavljivanja prvoga izdanja,¹³ no gramatika je u dijelu domaće i strane filološke javnosti u svoje vrijeme negativno ocijenjena. Kritike drugoga i trećega izdanja gramatike objavljene su u *Nastavnom vjesniku*, inače službenomu glasilu istoga Odjela koji je gramatiku odobrio i nagradio.¹⁴ U prvoj objavljenoj kritici u kojoj je gramatici upućen niz didaktičkih i stručnih prigovora među kojima i oni usmjereni na njezin (hrvatski) metajezik, Mihajlović nastoji dokazati zašto „Bojničićeva gramatika mađarskoga jezika nije zgodna za školsku knjigu“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 71) o čemu je, uostalom, koncem šk. godine 1899./1900. podnio i „visokoj vladi, odjelu za bogoštovlje i nastavu, svoje primjedbe na naučnu osnovu i školske knjige za mađarski jezik u kr. realnim gimnazijama“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 71). Druga je kritika istoga autora kraća, uvodno nešto blaža u odnosu na prvu, dijelom i zbog toga što je Bojničić prihvatio dio Mihajlovićevih pripomena i unio ih u treće izdanje gramatike (1905.),¹⁵ premda u njezinu nastavku kritičar i

¹¹ Glede tvrdnje da je gramatika bila školskim priručnikom treba poći od predgovora njezina trećega izdanja (1905.) u kojem Bojničić odgovora na Mihajlovićevu kritiku drugoga izdanja gramatike, a u kojem bilježi i sljedeće: „Ova slovnica nije bila napisana za srednje škole, – ta u ono doba nije još bilo govora o uvođenju mađarskoga jezika u naše srednje škole –, već je u prvom redu napisana za samouke, te za tim kao pripomoćna knjiga na moje vlastite slušatelje“ (BOJNIČIĆ 1905: 7). Naime, Mihajlović u spomenutoj kritici izrijeком navodi kako „Rekao bi čovjek, da je knjiga pisana za one, koji nemaju ni pojma o gramatici, a ne za srednjoškolske učenike“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 74) iz čega se razabire da je bar od drugoga izdanja gramatika bila srednjoškolskim priručnikom. Stoga se čini da Bojničićeva pripomena kako gramatika nije bila za školsku uporabu ne stoji na što upućuju i gramatički naputci i u prvom izdanju iz kojih se jasno razabire njezina namjena. Usp.: „Neka učenik kaže za što su slijedeće riječi visoke, niske ili oštre [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 9), „Neka učenik konjugira još slijedeće glagole [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 17) itd. Treba reći i to da se mađarski jezik u određenim razdobljima u 19. stoljeću učio kao nastavni predmet odlukom Hrvatskoga sabora (od 1827.) (usp. KOLAK BOŠNJAK 2017) i realnim gimnazijama (od 1894.) (usp. ŽUPAN 2016: 276), poglavito nakon uvođenja tzv. Khuenova školskoga zakona (usp. OGRAJŠEK GORENJAČ 2007: 68–69, RAGUŽ 2015–2016) kojim su se u Hrvatskoj i Slavoniji od 1888. mogle otvarati i mađarske škole (usp. HOLJEVAČ 2014).

¹² Odjel za bogoštovlje i nastavu, jedan od triju odjela Zemaljske vlade (uz Odjel za poslove unutarnje i poslove zemaljskoga proračuna i Odjel za pravosuđe) osnovanih temeljem *Osnove o ustrojstvu autonomne Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade* bana L. Raucha iz ožujka 1869., u svojem je djelokrugu rada, između ostaloga, imao i „vrhovnu upravu i nadzor odgoja i nastave, znanstvenih, prosvjetnih i kulturnih društava i ustanova koje su imale utjecaja na obrazovanje, a uključivalo je i nakladu školskih knjiga [...]“ (BUČIN 2014: 40). O djelokrugu rada Odjela za bogoštovlje i nastavu i kulturnim politikama koju su provodili njegovi predstojnici za vladavine bana Khuen-Héderváryja vidi osobito: ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2020: 146–274.

¹³ Podatak da je „Po kr. ug. ministarstvu za bogoštovlje i nastavu god. 1889. nagrađeno djelo“ Bojničić upisuje i na korice njezina četvrtoga izdanja (1912.).

¹⁴ *Nastavni vjesnik* u nakladi Zemaljske vlade izlazi od 1893. Objavu o pokretanju glasila, kojemu će prvi glavni urednik biti Tomo Maretić, donio je *Službeni glasnik* u kojemu su i inače objavljivane sve naredbe koje je izdao Odjel za bogoštovlje i nastavu (Službeni glasnik 1892: 163–165). U Objavi od 22. lipnja 1892. koju potpisuje ban Khuen-Héderváry stoji i to da će „Uredništvo [...] strogo paziti na to, da članci, referati i ocjene budu objektivne i strogo stvarane, zlobnomu zadirkivanju i praznomu metanisanju ne će biti mjesta u Nastavnom Vjesniku. Komugod bude djelo u Nastavnom Vjesniku recenzirano, svakomu će biti slobodno, da mirno i ozbiljno recenzentu odgovori“ (Službeni glasnik 1892: 164). Kako je riječ o službenome glasilu Vlade, ne iznenađuje fonološko pravopisno načelo kojim je pisano samim time što je iste godine kada ga je Vlada pokrenula i Brozov je fonološki *Hrvatski pravopis* napisala obvezujućim za sve škole (usp. VINCE 1975: 137).

¹⁵ Usp.: „Štogod ima ispravaka u njoj, uzeo ih je pisac (a mnoge upravo od riječi do riječi) iz moje ocjene, o čemu će se svatko uvjeriti, čim isporodi ovu gramatiku s mojom ocjenom“ (MIHAJLOVIĆ 1906: 539).

dalje zamjera „profesoru nefilologu“ nerazumijevanje „kako same stvari tako osobito hrvatskoga jezika“ (MIHAJLOVIĆ 1906: 541).¹⁶

Negativno će ju izvan granica Trojednice ocijeniti i Márton Hajnal u časopisu *Magyar Nyelvőr* (HAJNAL 1905). Njegova je kritika oslonjena na Mihajlovićevu u *Nastavnome vjesniku* (MIHAJLOVIĆ 1903), u njoj se ponavljaju već izdvojene zamjerke gramatici pa stoga ne čudi da ju i trećim izdanjem (1905.) Hajnal smatra neprikladnom za školsku uporabu, a ističe i izostanak autorove filološke naobrazbe, što se očituje u njezinu nesustavnome oblikovanju i netočnim pravilima.

Cjelovitije je do danas vrednovano samo njezino prvo izdanje, i to s vremenskim odmakom od stotinu i četrnaest godina od njezina objavljivanja; O. Žagar-Szentesi na temelju koncepcijskih obilježja gramatike, faktografskih i konstrukcijskih posebnosti pojedinih poglavlja, a naročito opisa glagolske paradigme, dokazuje izvornost Bojničićeva gramatičkoga priručnika namijenjenoga za ciljanu skupinu (hrvatskih) govornika te joj vrijednost vidi upravo u tome što nije nastala pukim prevođenjem ili primjenom kojega stranog uzora (ŽAGAR-SZENTESI 2002).

Uzmu li se u obzir sve dosadašnje prosudbe Bojničićeve gramatike, može se zaključiti kako joj je znanstveno valorizirano samo prvo izdanje (1888.) analizom mađarskoga kao jezika objekta,¹⁷ a o sljedećim dvama izdanjima (1896. i 1905.) doznajemo tek iz kritičkih osvrtu koji ipak ne pružaju cjelovit(ij) i pogled u mijene koje je gramatika imala od prvoga do četvrtoga izdanja. Upravo je četvrto izdanje, objavljeno 1912. godine, kojim je gramatika zakoračila u treće desetljeće svojega postojanja, posve izmaknulo filološkoj ocjeni. Kako je do toga izdanja gramatika prešla put smjena filoloških škola (zagrebačke školom hrvatskih vukovaca), razložno je propitati u kojoj se mjeri odražava u pojedinim izdanjima i kada je riječ o njezinu hrvatskome kao polaznomu jeziku tim više što i sam autor na koricama iz izdanja u izdanje navodi kako je riječ o „popunjenim“ i „ispravljenim“ ukoričenjima.¹⁸

3. KORPUS I METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Ograničavajući korpus istraživanja na četiri izdanja Bojničićeve gramatike, valja uvodno obrazložiti razloge tomu.

Dio konzultiranih izvora koji navode gramatikografski odsječak Bojničićeve djelatnosti navodi četiri izdanja gramatike: dva otisnuta krajem 19. stoljeća (1888., 1896.) i dva u početnim

¹⁶ Na tu se Mihajlovićevu misao, izrečenu već 1903. i u kritici drugoga izdanja gramatike u *Nastavnome vjesniku*, Bojničić osvrnuo u predgovoru trećega izdanja gramatike navodeći sljedeće: „Nisam filolog, već historičar, što bi i onaj kritičar mogao znati, a napisao sam svoju slovniciu prije dvadeset godina; nitko se dakle ne može čuditi tomu, što mi tada još nije bila poznata najnovija hrvatska i mađarska terminologija“ (BOJNIČIĆ 1905: 7).

¹⁷ Naziv *jezik objekt* uzima se u značenju jezika koji je predmet gramatičkoga opisa, a kako ga shvaćaju M. Horvat i B. Štebih Golub (HORVAT-ŠTEBIH GOLUB 2020: 334).

¹⁸ Izmjene na koje autor upozorava na koricama pojedinih gramatičkih izdanja tiču se i sadržajnih dopuna. Naime, gramatički je dio priručnika u trećemu i četvrtome izdanju upotpunjen poglavljem *Tvorenje riječi izvođenjem* što znači da su osim tvorbenoga svim izdanjima zajednička fonetsko-fonološka, morfološka i sintaktička poglavlja. Sva izdanja nakon gramatičkoga sadržaja donose izbor proznih i pjesničkih tekstova i dva rječnička popisa: mađarsko-hrvatski i hrvatsko-mađarski. Osim prvoga izdanja sva imaju dodatak *Nekoje riječi koje su Magjari / Madžari uzeli iz slovenskih jezika*, a treće i četvrto i dodatke: *Skupine riječi* (dvojezični hrvatsko-mađarski rječnički popis organiziran u tematske grozdove), *Nekoliko razgovora* (dvojezični hrvatsko-mađarski konverzacijski tekstovi) te *Izabrane mađarske poslovice*.

desetljećima novoga, dvadesetog (1905., 1912.) (usp. Hrvatski biografski leksikon, MATIJEVIĆ 2008: 580). Premda je u prvim dvama izdanjima naslovljena *Gramatika mađarskoga jezika*, u trećem *Slovnica mađarskoga jezika*, a u četvrtom *Gramatika mađarskoga jezika*, navedeni izvori ne bilježe i izmjene koje autor unosi u naslove navedenih izdanja.¹⁹ Matijević pak bilježeći godinama četiri izdanja gramatike (1888., 1896., 1905., 1912.) od Laszowskoga preuzima i Bojničićevu bibliografiju (MATIJEVIĆ 2008: 570), a time u istome obljetničkom tekstu i podatak da je gramatika nakon prvoga (1888.) imala „još poslije sedam izdanja“ (LASZOWSKI 1926: 7, MATIJEVIĆ 2008: 576) pa se daje zaključiti kako ih je ukupno bilo osam. Kao ni Laszowski ni Matijević ne navodi kada su otisnuta još četiri izdanja, može se samo pretpostaviti da su slijedila nakon posljednjega godinom zabilježenoga, odnosno nakon četvrtoga iz 1912.

Ni drugi konzultirani izvori ne donose preciznije podatke koliko je gramatika imala izdanja. D. Milošević, primjerice, navodi podatak da Bojničićeva gramatika broji ukupno sedam izdanja, dakle jedno manje negoli što ih broje Laszowski i Matijević (MILOŠEVIĆ 2010: 11). U tome se izvoru nadalje ne navodi godina objavljivanja čak ni prvoga izdanja gramatike, ne navodi se ni njezin naslov, tek je dan podatak da je Bojničić „izdao mađarsku gramatiku“ (MILOŠEVIĆ 2010: 11). Kritički osvrti u *Nastavnome vjesniku*, o kojima je bilo riječi u prethodnome poglavlju rada, odnose se na prva tri izdanja gramatike i osim što potvrđuju točnost godina njihova objavljivanja (1888., 1896., 1905.), jedini su koji donose i slovne izmjene koje je gramatika imala u naslovima pojedinih izdanja.²⁰

Usmjerimo li pogled na Bojničićev gramatikografski rad bilježen u mađarskim izvorima, s druge su strane Podunavlja podatci o broju izdanja još nepouzdaniji. Primjerice, u leksikonu *Magyar írók élete és munkái* (GULYÁS 1941: 778) gramatika je zabilježena samo trima izdanjima (1888., 1896., 1905.) pa je u najmanju ruku izostalo jedno za koje je neosporno da je objavljeno – četvrto iz 1912. *Gutenberg Nagy Lexikon* donosi podatak da je na hrvatskome jeziku Bojničić napisao i „više gramatika mađarskoga jezika“,²¹ ali izvor ne navodi točan broj (Gutenberg Nagy Lexikon 1932: 317–318).²²

Uzimajući u obzir sve konzultirane izvore, u radu se ograničavamo na četiri izdanja Bojničićeve gramatike (1888., 1896., 1905. 1912.)²³ s obzirom na to da podatke o tome da je imala još koje izdanje nakon 1912. nije moguće provjeriti. Usporedit će se jezične, nazivoslovne i leksičke mijene njezina polaznoga (hrvatskog) jezika s posebnim osvrtom na tradicijska (zagrebačka) i vukovska obilježja koja bilježe izdanja gramatike. U radu polazimo od pretpostavke da bez obzira na to što je riječ o gramatici stranoga (mađarskog) jezika, o jezičnim i nazivoslovnim obilježjima hrvatskoga jezika može se zaključivati na temelju kontrastivno uvedenih hrvatskih primjera, jezičnih podataka koje nude hrvatskim jezikom pisani gramatički naputci, vježbe za prevođenje, rječnički popisi te konverzacijski obrasci (usp. GABRIĆ-BAGARIĆ 2003). Cilj je propitati u kojoj su mjeri mijene pojedinih izdanja Bojničićeve gramatike potaknute objavljenim kritikama te koliki

¹⁹ U *Hrvatskome biografskom leksikonu* bilježi se naslovom *Gramatika mađarskoga jezika*, odnosno u Matijeviće-
vu obljetničkom prikazu povodom sto pedesete godišnjice rođenja njezina autora *Slovnica (gramatika) mađar-
skoga jezika* (MATIJEVIĆ 2008: 570).

²⁰ Pritom napominjemo da pregledom *Nastavnoga vjesnika* od 1912. nismo utvrdili da je Mihajlović u tome izvoru
objavio kritiku i četvrtoga izdanja gramatike, objavljenoga 1912., što ipak ne isključuje mogućnost da mu ono nije
bilo poznato.

²¹ Usp. u izvorniku: „Hórvát nyelven több magyar nyelvtant is írt“ (Gutenberg Nagy Lexikon 1932: 318).

²² Usp. i A *Franklin kézi lexikona* u kojemu je tek podatak da je Bojničić autorom gramatike mađarskoga jezika
namijenjene Hrvatima (A *Franklin kézi lexikona* 1911: 236).

²³ Uz primjere u radu u zagradi bilježimo godinu gramatičkoga izdanja i stranicu s koje se preuzimaju.

je odraz smjene filoloških škola vidljiv u njima. U konačnici nastoji se potvrditi i (ne)opravdanost negativne recepcije koju je gramatika imala u dijelu filološke javnosti svojega vremena i kada je riječ o njezinu hrvatskome jeziku kao jeziku poučavanja u Trojedinici krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

4. OD GRAMATIKE DO SLOVNICE PA OPET DO GRAMATIKE: MIJENE BOJNIČIĆEVA PRIRUČNIKA NA RAZMEĐU DVAJU STOLJEĆA

Posljednja su dva desetljeća 19. stoljeća u hrvatskome jezikoslovlju obilježena smjenom filoloških škola: zagrebačke školom hrvatskih vukovaca. Potpomognuti sociopolitičkim prilikama i instaliranjem novoga režima na čelu s banom Khuen-Héderváryjem, vukovci će u tim desetljećima ostvariti ono što je filologija nazvala zaokretom u hrvatskome književnom jeziku (usp. VINCE 1975, VINCE 1978, BROZOVIĆ 1985, SAMARDŽIJA 2004: 135–162). Tomu je vremenu pripadno i prvo izdanje Bojničićeve gramatike pa zaokret u smjeru hrvatske vukovske pravopisne i standardnojezične koncepcije u njoj nije neočekivan.²⁴ Ipak valja zamijetiti da joj prvo izdanje (1888.) izlazi prije smjene morfonološke pravopisne koncepcije fonološkom, označene objavom Brozova *Hrvatskoga pravopisa* 1892., a koji iste godine naredbom br. 13.863 Visoke kr. zem. vlade, njezina Odjela za bogoštovlje i nastavu, od 20. listopada postaje obvezatnim u svim školama (usp. BROZ 1893: VIII). Kako izlaženje prvoga izdanja Bojničićeve gramatike prethodi Brozovu pravopisu, a samim time i navedenoj odluci, fonološka pravopisna koncepcija razvidna u njemu potvrdom je da ona u školske priručnike u Trojedinici ulazi i prije znakovite 1892., odnosno da je pravopis na tim načelima već neko vrijeme bio ustaljen u praksi u školama.²⁵ Prvo izdanje ipak bilježi i pokoji primjer morfonološkoga pravopisnog načela,²⁶ drugo ga čak i znatnije potvrđuje,²⁷ ali je osobito iznenađujuće da ga imaju i oba izdanja s početka 20. stoljeća,²⁸ tim više što je Visoka kr. zemaljska vlada u istoj godini izlaženja Brozova pravopisa (1892.) postavila sveučilišnoga profesora Armina Pavića revizorom svih knjiga što će se o njezinu trošku i u njezinoj nakladi ubuduće tiskati (usp. BROZ 1893: IV), što je trebalo osigurati pravopisnu i jezičnu ujednačenost svih vladinih, dakle

²⁴ Ta je koncepcija od prvoga izdanja gramatike najrazvidnija u provođenju fonološkoga pravopisnog načela, bilježenjem *ije / je* na mjestu dugoga, odnosno kratkoga odraza *jata* i uporabom izjednačenih novoštokavskih množinskih nastavaka u DLI.

²⁵ Afirmaciji je fonološkoga pravopisnog načela (smatra VINCE 1975: 132) već osamdesetih godina 19. stoljeća pridonio Maretić svojim člancima u *Viencu* od 1884. do 1889. u kojima je iznio prednost takvoga pravopisa, a nije zanemariva ni činjenica da je u istome desetljeću i Broz već objavio svoje *Crtice iz hrvatske književnosti* (1886. i 1888.) pisane novijim tipom jezika i fonološkim pravopisom (VINCE 1975: 157).

²⁶ Usp.: *habsburškome* (BOJNIČIĆ 1888: 4), *Opazka* (BOJNIČIĆ 1888: 11), *sdružena* (BOJNIČIĆ 1888: 83), *zibka* (BOJNIČIĆ 1888: 120) itd.

²⁷ Usp.: *iztraživanja* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 14), *srđca* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 49), *sklonitbi* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 74), *Englezka* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 77), *neobhodno* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 78), *lažca* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 78), *sdružena* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 91), *odputovati* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 104) itd.

²⁸ Usp.: *sklonitba* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 26, 80, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 27, 83), *svatba* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 184, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 194), *glasba*, *glasbenik*, *glasbotvor*, *glasbotvorac* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 253, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 267) itd.

i školskih izdanja.²⁹ Usporedba je nadalje pokazala i to da se gramatika od prvoga do četvrtoga izdanja i slovno mijenjala pri čemu je tragove zagrebačke filološke škole i na toj razini moguće pratiti u svim izdanjima, pa i onima s početka 20. stoljeća, kako je razvidno iz tablice 1.

Tablica 1. Slovna rješenja za pojedine foneme u četirima izdanjima Bojničićeve gramatike

Fonem	Slovna rješenja u izdanjima gramatike			
	Gramatika magjarskoga jezika (1888.)	Gramatika magjarskoga jezika (1896.)	Slovnica mađarskoga jezika (1905.)	Gramatika mađarskoga jezika (1912.)
/ž/	<i>gj: magjarskoga (s naslovnice) ğ: mağarskoga, šeširğija</i>	<i>gj: magjarskoga, Magjara, kalugjer</i>	<i>dž: mađarski, Mađzara, šeširdžija</i>	<i>dž: mađarskoga, staromađarskih, šeširdžija</i>
/ǰ/	<i>dj: začudjeñu</i> <i>đ: prerađivaña, izvađaju, gospođa, prevađati</i>	<i>dj: nagradjeno, žedja, rodjak, gospodja</i> <i>đ: obrađen, prerađivanja, tuđim, leđa, građe</i>	<i>dj: vojskovodja, žedje, providjeni, izvadjaju</i> <i>đ: obrađen, izvađa, građanin, također, gospođa</i>	<i>dj: providjeni, mladji, sledj, pravosudja, vojskovodja</i> <i>đ: među, prerađivanja, tuđim, providenoj, vrijeđati, rođak, osmeđiti</i>
/ļ/	<i>ļ: sastavljena, obiteljskih, neprijatelj</i>	<i>lj: nepromjenljivih, dovoljnim, nepojmljivo</i>	<i>lj: šljive, ponedjeljak, zemlja</i>	<i>lj: zadovoljavati, udaljuju, obiteljskih</i>
/ñ/	<i>ñ: ñemački, predzadñoj, počinu</i>	<i>nj: književnim, životinja, sklanjati</i>	<i>nj: konjaništvo, gornju, donju</i>	<i>nj: njemački, književni, stupnjevanje</i>

Iz tablice je razvidno da se već u naslovima prvih dvaju izdanja (*Gramatika magjarskoga jezika*) prepoznaje stariji dvoslov *gj* za fonem /ž/ koji je osim u naslovu zadržan i u metajeziku drugoga izdanja. Izuzme li se naslov prvoga izdanja gramatike, njezin će metajezik pokazati da je fonem /ž/ bilježen jednoslovom *ğ*, što je Daničićovo slovno rješenje uvedeno u *Akademijin rječnik*.³⁰ Tek su izdanja s početka 20. stoljeća bilježenjem dvoslova *dž* za navedeni fonem slovno usklađena s *Hrvatskim pravopisom* (usp. BROZ 1893: 3). Dvoslov je pak *dj* za fonem /ǰ/ u svim izdanjima odraz zagrebačkoga (tradicijskoga) slovopisa premda ga Bojničić ipak rabi uzgredice jer u metajeziku svih izdanja preteže jednoslov *đ* – Daničićovo slovno rješenje iz *Akademijina rječnika*, a koje će prihvatiti i Broz u *Hrvatskom pravopisu* (BROZ 1893: VII). Iz tablice se može

²⁹ Iako su školski propisi obvezivali autore školskih priručnika, B. Tafra ističe da i gramatike hrvatskoga jezika na razmeđu stoljeća pokazuju da ih autori nisu pisali protiv svojih stručnih i znanstvenih uvjerenja pa je u njima i tragova starije i novije norme (TAFRA 1995: 167–168) što, između ostaloga, potvrđuje i gramatikografski rad Josipa Vitanovića (usp. HAM 2001, MLIKOTA 2016).

³⁰ Riječ je o *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika*, poznatom i kao *Rječnik JAZU*, čije je početne sveske od 1880. do 1882. uređivao Đuro Daničić. *Akademijin* je rječnik, kako ga u radu nazivamo, također odigrao značajnu ulogu u pobjedi vukovske jezično-pravopisne koncepcije (usp. MALIĆ 1980, BROZOVIĆ 1985).

razabrati i to da su Daničićeva slovna rješenja za foneme /l/ i /ń/ preuzeta samo u prvo izdanje gramatike. Uzmemo li u obzir sve rečeno, iz slovne se usporedbe četiriju izdanja gramatike zaključuje bar dvoje: prvo, da vukovska slovna rješenja u školske priručnike ulaze i prije Brozovih reformskih zahvata, a pod utjecajem Daničićevih grafijskih rješenja za pojedine foneme; i drugo, da obilježja zagrebačkoga slovomisa unatoč vladinoj odluci o oslužbenjenju *Hrvatskoga pravopisa* 1892. nisu posve uzmakla u školskim priručnicima čak ni u početnim desetljećima 20. stoljeća.

Glede jezika, a unatoč vukovskoj odrednici gramatike, zapažamo da je kritika njezina drugoga izdanja, proizišla iz pera vukovca, negativno prosudila, između ostaloga, i njezin hrvatski jezik. Kritičar ističe da se u gramatici „svaki čas [...] sretamo s pogrješnim oblicima i riječima, koje ne valjaju“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 87), a među takvim primjerima izdvaja i nenaglašeni akuzativni oblik zamjenice „ju mj. je“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 87). Zanaslasni akuzativ koji kritičar osporava prepoznatljivo je obilježje zagrebačke filološke škole (usp. HAM 2006: 70) koje Bojničić dosljedno upotrebljava u prvome i drugome izdanju gramatike,³¹ a u ostalima, otisnutim u 20. stoljeću, i dalje ga rabi uz oblik usklađen s vukovskom normom.³² I uz druge se vrste riječi u izdanjima gramatike uz vukovska obilježja mogu pronaći odrazi tradicije. Primjerice, u genitivu množine imenica ženskoga roda *e*-vrste u svim se izdanjima i dalje bilježi nastavak *-a* s nepostojanim *a* u osnovi prema zagrebačkoj normi (usp. VEBER 1876: 36), a usuprot Mareticevoj normativnoj preporuci da se u tih imenica „upotrebljava [...] oblik na *i* [...] ili oblik bez pomičnoga *a*“ (MARETIĆ 1899: 171):

„Svaki noviji sabor donio je i novih odredaba [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 5, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 5, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 5, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 5).

„Ima ovdje sjajnih palača, ogromnih mostova, bogatih zbiraka i veličanstvenih muzeja i crkava“ (BOJNIČIĆ 1888: 39, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 47, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 50, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 52–53).

Nadalje, metajezik će svih izdanja gramatike potvrditi da su, makar i rubno, ipak zadržani sklonjivi oblici brojeva *dva*, *oba*, *tri*, *četiri* usuprot preporuci vukovca o njihovoj nesklonjivosti (usp. HAM 2006: 127), poglavito kada dolaze s prijedlozima (usp. MARETIĆ 1899: 223):

„Komparativ pokazuje, da od dviju osoba ili stvari [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 46, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 54).

„Osirn prvih dvaju (*első*, *második*) izvađaju se svi iz glavnih brojeva [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 102, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 111, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 117, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 122).

„Perfekta (prošlo vrijeme) indikativa glagola na *ik* i onih bez *ik* izvađa se [...] na temelju sljedećih triju zakona [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 15, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 19, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 20, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 21).

Sva izdanja gramatike na sintaktičkoj razini odraz tradicije ponajprije bilježe čuvanjem glagolskih pridjeva kao sklonjivih vrsta participia (usp. HAM 1998: 81–92):

„[...] uz brojnike [...] stojeći samostavnik ostaje uvijek u jednini“³³ (BOJNIČIĆ 1888: 101, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 110).

³¹ Usp.: „Odavle ne vidimo visoke crkve, ali odanle ćemo ju vidjeti“ (BOJNIČIĆ 1888: 30, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 37), „Ja sam ju već vidio“ (BOJNIČIĆ 1888: 33, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 40).

³² Usp.: „Odavle ne vidimo visoke crkve, ali odanle ćemo je vidjeti“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 39, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 42). „Gdje ste ju kupili?“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 197, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 207).

³³ U četvrtome izdanju Bojničić zadržava sklonjivi oblik participia, samo nazivljem mijenja *samostavnik* u *imenicu* (BOJNIČIĆ 1912: 122).

„Kod riječi, svršujućih na *j, h, v, gy, ty, ly, ny* [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 45, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 47).

„Kod elidirajućih riječi [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 35, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 43, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 45, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 47).

Uporabu je takvih pridjeva suzila vukovska norma jer ih nemaju narodni govori koji su joj mjerilo ispravnosti (TAFRA 2012: 400), ali ih Bojničić rabi i u izdanjima s početka 20. stoljeća. U metajeziku svih izdanja zadržani su i prijedlozi *naprama*³⁴ i *glede*³⁵ koje je Maretić već na izmaku stoljeća preporučivao zamijeniti prijedlogom *prema*, odnosno (*glede*) kojim običnijim prijedlogom (MARETIĆ 1899: 575, 689). I prijedlozi *proti* i *prama*, koje Maretić zamjenjuje prijedlozima *protiv* i *prema* (MARETIĆ 1899: 530, 575), u svim su izdanjima u skladu s normom zagrebačke filološke škole (usp. VEBER 1876: 130–131) jer su oba određena dativima:³⁶

„*az ellenség ellen*, proti neprijatelju“³⁷ (BOJNIČIĆ 1888: 75, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 83, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 87, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 91).

„(u dativu *éjszaknak*, prama sjeveru)“ (BOJNIČIĆ 1888: 25, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 32, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 33, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 35).

S druge pak strane u metajeziku će prvih dvaju izdanja učestalo biti potvrđen i prijedlog *ob*,³⁸ u izdanjima pak s početka 20. stoljeća izostavljen je čemu razlog može biti negativan odnos vukovaca prema tome lokativnom prijedlogu.³⁹ Tvorbena je razina također u znaku zagrebačkih obilježja u svim izdanjima gramatike, posebice kada je riječ o tvorbi priloga dočetakom *-ice*⁴⁰ (usp. GLUŠAČ–KOMAR 2020: 229). Bojničić ih zadržava u metajeziku unatoč tomu što im je Maretić već koncem 19. stoljeća ograničio uporabu proglašivši ih, uglavnom, kao „jezične novotvorine“ (MARETIĆ 1889: 231), a istu je normativnu preporuku zadržao i u *Jezičnome savjetniku* početkom 20. stoljeća (usp. MARETIĆ 1924: XIV). Sve pobrojeno naizgled može upućivati na to da tradicijska (zagrebačka) obilježja u izdanjima Bojničićeve gramatike nisu značajnija, no uzme li se u obzir da je hrvatskoj gramatičkoj normi 20. stoljeća maretićevština jedina normativna mogućnost (HAM 2006: 163–164) te da je čuvanje hrvatskih jezičnih posebnosti u priručnicima više izuzetak nego pravilo, Bojničićeva se gramatika izdvojenim obilježjima na svim jezičnim razinama u svim izdanjima, dakle i onima pripadnim 20. stoljeću, još uvijek svojim metajezikom prepoznaje kao njegovateljica hrvatskih jezičnih posebnosti.

³⁴ Usp.: „*felé*, naprama“ (BOJNIČIĆ 1888: 74, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 82, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 87, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 90), „naprama drugom licu“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 30, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 33), „naprama genitivu“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 34, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 35).

³⁵ Usp.: „Glede oštih korijena valja zapamtiti [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 11), „Pravila glede porabe opredieljenoga oblika [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 26), „Glede oštih riječi valja zapamtiti [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 13, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 10).

³⁶ Vukovska će norma *protiv* smatrati genitivnim, a *prema* lokativnim prijedlogom (HAM 2006: 156).

³⁷ Sva izdanja osim prvoga donose isti primjer s istom normativnom preporukom, ali uz slovnu izmjenu *l* s *lj* u riječi *neprijatelju*.

³⁸ Usp.: „Ob osobnome zaimenu (*személyes névmás*) [...] već smo govorili [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 67, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 74), „Isto tako raspravljali smo ob osobnim nastavcima [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 67), „Isto tako raspravljali smo ob osobnim nastavcima [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 75).

³⁹ Usp. napomenu u *Rječniku hrvatskoga i srpskoga jezika* (1917–1922: 293) kako je navedeni prijedlog s lokativom rijetko u porabi, odnosno Maretićevo određenje prijedloga arhaizmom i provincijalizmom (MARETIĆ 1924: 70).

⁴⁰ Usp.: *iznimice* (BOJNIČIĆ 1888: 13, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 16, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 16, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 18), *danomice* (BOJNIČIĆ 1888: 43, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 52, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 252, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 58), *djelomice* (BOJNIČIĆ 1888: 109, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 119, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 252, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 132).

Promotri li se Bojničićev nazivoslovni sustav, kontinuitet je hrvatske jezične tradicije⁴¹ još izrazitiji s obzirom na to da ni jedno izdanje nazivljem nije u potpunosti usklađeno s vukovskim nazivoslovnim rješenjima. To se vidi već i zadržavanjem naziva *slovnica* u naslovu trećega izdanja gramatike.⁴² Izdvajanje pak svih hrvatskih gramatičkih naziva u svim izdanjima Bojničićeve gramatike i njihova usporedba s dvama nazivoslovnim sustavima (zagrebačkim i vukovskim) premašilo bi okvire ovoga rada, ali za ilustraciju neprekinutoga nazivoslovnog kontinuiteta zagrebačkih slovničara i u Bojničićevu gramatikografskome radu izdvojiti ćemo tek dio njih koji su zajednički svim izdanjima: *naglasak, samoglasnik, suglasnik, sklonidba, stupnjevanje, brojnik, veznik, prislov*. Promotri li se ipak izdanja gramatike zasebno, razvidno je da su prvo i drugo izdanje nazivoslovno neizmijenjeni i da bilježe znatno više tradicijskih nazivoslovnih rješenja negoli izdanja s početka 20. stoljeća; u njima će autor još uvijek rabiti nazive *samostavnik, pridavnik, osobna i posjedovna zaimena, jednoslovčani samostavnici, podmet* itd., a u trećemu i četvrtome izdanju (oba nazivljem ujednačena) posve ih zamjenjuje vukovskima: *imenica, pridjev, lične i posvojne zamjenice, jednosložne imenice, subjekt*. U autorovu je nazivoslovnome sustavu zamijećena i nazivoslovna sinonimija koja pokazuje da je katkada za isti gramatički pojam uporabljeno i tradicijsko i vukovsko nazivoslovno rješenje pa supostoje *brojnik i broj, sprega i konjugacija, osobni nastavak i lični nastavak, izreka i rečenica*.⁴³

Ni opći leksik u izdanjima gramatike nije bez odraza (zagrebačke) leksičke obnove druge polovice 19. stoljeća, kojoj su bili neskloni hrvatski vukovci. Mihajlović u *Nastavnome vjesniku* drugomu izdanju gramatike zamjera i to što „Pisac u školsku knjigu unosi provincijalizme na pr.: [...] zanatnik; slavulj; tjestenina [...]“ (MIHAJLOVIĆ 1903: 87) slijedeći u tom stavu Maretića da ne treba rabiti one riječi „koje se govore u gdjekojim krajevima, a nikako nijesu poznate svijem Štokavcima“ (MARETIĆ 1899: 685). Međutim, i *zanatnik* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 270, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 285) i *tjestenina* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 195, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 205) kao „provincijalizmi“ zadržani su i u trećemu i u četvrtome izdanju gramatike, a u tim izdanjima i riječi *kolodvor* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 187, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 197), *pako* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 24, 44, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 46), *zajutrak* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 190, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 200), *žep* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 190, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 200) koje će Maretić također odrediti kao „rđave“, „koje se ne govore u narodu“, kao „arhaizme i provincijalizme“ (MARETIĆ 1924: 43, 181, 190). Početkom 20. stoljeća Bojničić još uvijek bilježi i *žigicu* (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 189, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 199), leksem koji zadržava i Parčić u trećemu izdanju *Rječnika hrvatsko-talijanskoga* (PARČIĆ 1901: 1194), a koji iste godine (1901.)

⁴¹ Usp. dosadašnja istraživanja hrvatskoga fonetsko-fonološkoga (BRLOBAŠ–HORVAT 2006, LEWIS–ŠTEBIH–VAJS 2006), morfološkoga (LEWIS–ŠTEBIH 2004, LEWIS–ŠTEBIH–VAJS 2006, BRLOBAŠ–VAJS 2007, MORIĆ–MOHOROVIČIĆ 2016, MORIĆ–MOHOROVIČIĆ–VLAŠTELIĆ 2018) i sintaktičkoga (VLAŠTELIĆ 2011) nazivlja 19. stoljeća.

⁴² S. Ham ističe da „Jezikoslovci koji slijede zagrebačku školu dosljedno u naslovima svojih djela imaju naziv *slovnica*, a jezikoslovci koji slijede vukovsku školu imaju naziv *gramatika*“ (HAM 2006: 66).

⁴³ Usp.: „Brojnik. Numerale. *A számnév*“ (BOJNIČIĆ 1888: 100) / „Brojevi se dijele na opredijelene i neopredijelene“ (BOJNIČIĆ 1888: 100), „Sprega glagola (conjugatija) tvori se pomoću nastavaka, koji se dodavaju korijenu“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 13) / „[...] jer je i onako veoma zapletena magjarska konjugacija mnogo jasnija i razumljivija [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 14), „Po ovom načinu izvađanja treće osobe jednine sadanjega vremena pokaznoga načina dijele se magjarski glagoli u dva velika skupa [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 13) / „U jednini i množini svih ostalih vremena dobivaju glagoli sa ik i bez ik iste lične nastavke“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 15), „1. ako su riječi, koje su u genitivnom odnošaju, drugom izrekom razdijeljene [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 52, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 54–55) / „Glede reda riječi u rečenici treba zapamtiti slijedeća glavnija pravila [...]“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 130, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 136).

ipak ne ulazi u Brozov i Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika*, leksikografsko djelo koje je trodijalno književno-jezičnu rječničku osnovicu podvrgnulo izrazitomu štokavskom purizmu (usp. VINCE 1978, HAM 2006: 152). Hrvatski će vukovci stoga imati i posve negativan stav prema kajkavizmima, posebice prema onima „za koje štokavci imaju dobrih svojih riječi“ (MARETIĆ 1899: 684), međutim u Bojničićevoj gramatici štokavskom purizmu ipak izmiču *piknja* (BOJNIČIĆ 1888: 7, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 7, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 8, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 8), *akoprem*, *bedast* (BOJNIČIĆ 1888: 158, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 191, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 250, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 264), *tjedan* (BOJNIČIĆ 1888: 171, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 208, BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 267, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 282) čak i početkom 20. stoljeća. Sve navedeno potvrđuje da je općim leksikom gramatika u svim izdanjima zadržala dio leksičkoga fonda zagrebačkih obilježja.

5. ZAKLJUČAK

U pregledima je povijesti hrvatskoga jezikoslovlja dosada jasno istaknuto kako su se prijemaretićevske vukovske gramatike od hrvatske jezikoslovne tradicije odmicalo postupno (TAFRA 1995: 154–174) te kako su bile spremne „slijediti Karadžićeve zamisli samo do onih granica koje hrvatskomu jeziku ne bi odricale njegove posebnosti i grubo mu prekidale tradiciju“ (HAM 2006: 128). Manje je propitivano koliko su tu istu tradiciju zrcalile gramatike kojima je hrvatski (tek) metajezikom za opis kakvoga stranoga jezičnog sustava. Upravo je pogled u gramatikografski odsječak Bojničićeve djelatnosti, preko koje je neopravdano prebačen veo šutnje i zaborava onako kako nerijetko biva uopće s djelatnošću hrvatskih vukovaca (usp. SAMARDŽIJA 2004: 113–122), nastojao biti prinosom i takvom pogledu na hrvatski jezik gramatičkih (udžbeničkih) izdanja s kraja 19. i početka 20. stoljeća.

Odškolovalan u jeziku zagrebačke filološke škole od prvoga objavljenog članka u Šenoinu *Vienacu* pod konac 1878.⁴⁴ pa do posljednjega u *Obzoru* 1925.,⁴⁵ Bojničić se i sam slovnno, pravopisno i jezično prilagođavao smjeni filoloških škola na razmeđu stoljeća, što je odraza našlo i u metajeziku gramatike. Unatoč tomu što su joj tek prva dva izdanja prijemaretićevska, i u ostala su izdanja upisana obilježja zagrebačke filološke škole premda metajezik gramatike pokazuje karadžićevsko-daničićevski, dakle i maretićevski jezični model. Da nije bilo sociopolitičkoga konteksta u kojemu je stvarao, pitanje je bi li taj model bio Bojničićev vlastiti izbor. Tomu u prilog ide i činjenica da premda tzv. Khuenov školski zakon iz 1888. navodi hrvatsko-srpski, a ne hrvatski kao nastavni jezik (OGRAJŠEK GORENJAK 2007: 69), Bojničić u metajeziku od prvoga do posljednjega izdanja gramatike rabi isključivo jednočlano ime jezika⁴⁶ onako kako su ga na svojim koricama upisivale i slovnice zagrebačke filološke škole. Na kritiku upućenu njezinu jeziku, poglavito nazivoslovlju, osvrnuo se i sam u predgovoru trećega izdanja opravdavajući propuste priznanjem „Nisam filolog, već historičar“ (BOJNIČIĆ 1905: 7) dajući jasno do znanja da se jezičnim (filološkim) prijemorima, koji su i doveli do smjene filoloških škola na razmeđu stoljeća, nije

⁴⁴ Usp.: „Povijest, oblik i uporaba prstenja kod starih naobraženih naroda“, *Vienac: zabavi i pouci*, 1878., god. X. br. 49, str. 569–589 (prema LASZOWSKI 1926: 6).

⁴⁵ Usp.: „Nešto o hrvatskom saboru XVIII. vijeka“, *Obzor*, 3. IV. 1925. (prema LASZOWSKI 1926: 12).

⁴⁶ Usp.: „Suglasnici *b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, t, v, z* izgovaraju se kao u hrvatskom jeziku“ (BOJNIČIĆ 1888: 7, BOJNIČIĆ KNINSKI 1896: 8), „Suglasnici (mássalhangzók) *b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, t, v, z*, pišu i izgovaraju se kao u hrvatskom jeziku“ (BOJNIČIĆ KNINSKI 1905: 9, BOJNIČIĆ KNINSKI 1912: 9).

odveć zanimao pa otuda i njegovo posezanje za starijim (tradicijiskim) jezičnim, a ne samo nazivoslovnim obilježjima, čak i u četvrtome izdanju gramatike iz 1912. godine. Ostavimo li stoga po strani pridodanu mu atribuciju režimski pouzdanoga znanstvenika⁴⁷ (ŠIMETIN ŠEGVIĆ 2020: 195) i sociopolitičke prilike vremena u kojem je stvarao, analizirani uzroci i narav mijena pojedinih izdanja gramatike potvrđuju da o hrvatskim vukovcima opravdano valja progovoriti iz drugoga kuta.⁴⁸

VRELA

- A Franklin kézi lexikona 1911 = *A Franklin kézi lexikona*. 1. kötet. A–Gátváz. Budapest, 1911.
- Archaeologiai Értesítő 1879 = *Archaeologiai Értesítő*. Új folyam, 1879/13. kötet. Budapest, 1879.
- Archaeologiai Értesítő 1885 = *Archaeologiai Értesítő*. Új folyam, 1885/5. kötet. Budapest, 1885.
- BOJNIČIĆ 1888 = BOJNIČIĆ Ivan pl.: *Gramatika magjarskoga jezika*. Zagreb, 1888.
- BOJNIČIĆ KNINSKI 1896 = BOJNIČIĆ KNINSKI Ivan pl.: *Gramatika magjarskoga jezika*. Drugo popunjeno izdanje. Zagreb, 1896.
- BOJNIČIĆ KNINSKI 1905 = BOJNIČIĆ KNINSKI Ivan pl.: *Slovnica madžarskoga jezika*. Treće ispravljeno izdanje. Zagreb, 1905.
- BOJNIČIĆ KNINSKI 1912 = BOJNIČIĆ KNINSKI Ivan pl.: *Gramatika madžarskoga jezika*. Četvrto ispravljeno izdanje. Zagreb, 1912.
- Budapesti Közlöny 1896 = *Budapesti Közlöny*. 30. évfolyam, 1896/225. szám. Budapest, 1896.
- Gutenberg Nagy Lexikon 1931 = *Gutenberg Nagy Lexikon. Minden ismeretek tára*. 6. kötet. Bernád–Buber. Budapest, 1931.
- Havi Szemle 1880 = *Havi Szemle*. 7. kötet, 1880/1. füzet. VIII. Könyvszemle. Budapest, 1880. 92–93.
- Hrvatski biografski leksikon = *Hrvatski biografski leksikon*. <https://hbl.lzmk.hr>.
- Hrvatska enciklopedija = *Hrvatska enciklopedija*. <https://www.enciklopedija.hr>.
- Irodalomtörténet 1921 = *Irodalomtörténet*. 10. évfolyam. Budapest, 1921. 89–90.
- Službeni glasnik 1892 = *Službeni glasnik Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade Odjela za bogoštovje i nastavu*. Zagreb, 1892.
- Turul 1896 = *Turul. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye*. 14. kötet. Budapest, 1896.

LITERATURA

- AGIČIĆ 2015 = AGIČIĆ Damir: Kazimir Grekša, profesor mađarskoga jezika i književnosti na Sveučilištu Franje Josipa I. In: *Varietas Europica Centralis. Tanulmányok a 70 éves Kiss Gy. Csaba tiszteletére*. Budapest, 2015. 23–27.
- AGIČIĆ 2020 = AGIČIĆ Damir: *Srednjoeuropske teme*. Zagreb, 2020.

⁴⁷ Bojničićevu odanost režimu posredno može potvrditi i naše zapažanje kako je u sintaktičkome poglavlju prvoga izdanja gramatike poredak sastavnica imenske formule, između ostaloga, oprimjerio i banovim imenom i prezimenom. Usp.: „Obiteljska imena stoje uvijek pred krsnim imenom, a naslovi *herceg, gróf, báró, nemes* obično pred obiteljskim imenom, n. p. gróf Khuen-Héderváry Károly [...]“ (BOJNIČIĆ 1888: 114).

⁴⁸ Takav je pogled na prijemaretičevske hrvatske vukovske gramatike u jezikoslovlju prva afirmirala Branka Tafra u raspravi „O hrvatskim vukovcima iz drugoga kuta“, objavljenoj u knjizi *Jezikoslovna razdvojba* (1995.), kojom je i potaknuto naše propitivanje obilježja hrvatskoga jezika u četirima izdanjima Bojničićeve gramatike.

- BRLOBAŠ–HORVAT 2006 = BRLOBAŠ Željka, HORVAT Marijana: Fonološko nazivlje u hrvatskim gramatikama 19. stoljeća. *Filologija* 46–47 (2006): 49–66.
- BRLOBAŠ–VAJS 2007 = BRLOBAŠ Željka, VAJS Nada: Hrvatsko kajkavsko gramatičko nazivlje u gramatici latinskoga jezika Antuna Rožića. *Filologija* 49 (2007): 1–36.
- BROZ 1893 = BROZ Ivan: *Hrvatski pravopis*. Zagreb, 1893.
- BROZOVIĆ 1985 = BROZOVIĆ Dalibor: Jezična i pravopisna previranja u Hrvatskoj na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. O jednom razvojnem zaokretu u hrvatskome književnom jeziku. *Jezik* 33 (1985): 1–15.
- BUĆIN 2014 = BUĆIN Rajka: Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade za Hrvatsku i Slavoniju (1869–1918/1921): djelokrug, uredsko poslovanje i „pismara“. *Arhivski vjesnik* 57 (2014): 39–69.
- GABRIĆ–BAGARIĆ 2003 = GABRIĆ–BAGARIĆ Daria: Jezik u gramatikama južnih hrvatskih prostora 17. i 18. stoljeća. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 29 (2003): 65–86.
- GLUŠAC–KOMAR 2020 = GLUŠAC Maja, KOMAR Mihaela: Prilozi sa sufiksima *-ce*, *-ice* i *-imice*. In: GLUŠAC Maja (ured.): *Od norme do uporabe 2*. Osijek–Zagreb, 2020. 223–244.
- GULYÁS 1941 = GULYÁS Pál: *Magyar írók élete és munkái*. Budapest, 1941.
- HAJNAL 1905 = HAJNAL Márton: Bojničić magyar nyelvtana. *Magyar Nyelvőr* 34 (1905): 423–427.
- HAM 1998 = HAM Sanda: *Jezik zagrebačke filološke škole*. Osijek, 1998.
- HAM 2001 = HAM Sanda: Josip Vitanović – nepoznati slavonski jezikoslovac. *Godišnjak Matice hrvatske Vinkovci* 18 (2001): 145–152.
- HAM 2006 = HAM Sanda: *Povijest hrvatskih gramatika*. Zagreb, 2006.
- HOLJEVAC 2014 = HOLJEVAC Željko: Mađaroni i mađarizacija u Hrvatskoj između mita i zbilje u svjetlu hrvatsko-mađarskih odnosa u 19. stoljeću. In: MARINOVIĆ Marijana (ured.): *Hrvati i manjine u Hrvatskoj: moderni identiteti*. Zagreb, 2014. 99–117.
- HOREL 2015 = HOREL Catherine: *Vojnici između nacionalnih fronti. Ukidanje Vojne krajine i razvoj Kraljevskoga ugarskoga domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1868–1914*. Zagreb, 2015.
- HORVAT–ŠTEBIH GOLUB 2020 = HORVAT Marijana, ŠTEBIH GOLUB Barbara: Hrvatske dopreporodne slovnice kao priručnici za učenje hrvatskoga kao stranoga jezika. In: BRATULIĆ Josip, ČUPKOVIĆ Gordana, GALIĆ Josip: *Dijalekti, jezična povijest i tradicija. Zbornik u čast Josipu Liscu*. Zadar, 2020. 333–362.
- KOLAK BOŠNJAK 2017 = KOLAK BOŠNJAK Arijana: Attempts to introduce the Hungarian language in Croatian schools in the first half of the 19th century. *Pannoniana. Časopis za humanističke znanosti* 1 (2017): 43–58.
- KORUNIĆ 2006 = KORUNIĆ Petar: *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije. Nacija i nacionalni identitet*. Slavonski Brod, 2006.
- LASZOWSKI 1926 = LASZOWSKI Emilij: Dr. Ivan pl. Bojničić Kninski. *Vjesnik Kr. državnog arkiva u Zagrebu* 2 (1926): 1–12.
- LEWIS–ŠTEBIH 2004 = LEWIS Kristian, ŠTEBIH Barbara: Nazivi za vrste riječi u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30 (2004): 107–119.
- LEWIS–ŠTEBIH–VAJS 2006 = LEWIS Kristian, ŠTEBIH Barbara, VAJS Nada: Gramatičko nazivlje u hrvatskome kajkavskome književnom jeziku. *Filologija* 46–47 (2006): 183–201.
- LŐKÖS 2018 = LŐKÖS István: A Zágrábi Tudományegyetem Hungarológiai Tanszékének története. *Gerundium* 2018/3: 66–81.
- LUČIĆ 2016 = LUČIĆ Melina: Laszowski i hrvatsko kulturno nasljeđe. In: PLEŠE Tajana, STIPANČEVIĆ Mario (ured.): *Stoljeće nakon Laszowskog*. Zagreb, 2016. 77–91.
- MALIĆ 1980 = MALIĆ Dragica: Akademijin rječnik i njegove Dopune. *Rasprave. Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 6–7 (1980): 121–139.

- MARETIĆ 1889 = MARETIĆ Tomislav: Hrvatskosrpski adverbi na *-ice, -ce, -ke*. Ulomak iz rasprave: „Sitni prilozi slavenskoj gramatici“. *RAD JAZU* 96 (1889): 228–233.
- MARETIĆ 1899 = MARETIĆ Tomo: *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb, 1899.
- MARETIĆ 1924 = MARETIĆ Tomo: *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one, koji žele dobro govoriti i pisati književnim našim jezikom. Dopuna Broz-Ivekovićevu „Rječniku hrvatskoga jezika“*. Zagreb, 1924.
- MARŠO 1874 = MARŠO Ivan: *Slovnica magjarskoga jezika*. Budapešta, 1874.
- MATIJEVIĆ 2008 = MATIJEVIĆ Zlatko: Dr. Ivan pl. Bojiničić (1858–1925). U prigodi 150. obljetnice rođenja. *Arhivski vjesnik* 51 (2008): 569–584.
- MIHAJLOVIĆ 1903 = MIHAJLOVIĆ Dejan: Gramatika magjarskoga jezika. *Nastavni vjesnik* 12 (1903): 71–87.
- MIHAJLOVIĆ 1906 = MIHAJLOVIĆ Dejan: Slovnica mađarskoga jezika. *Nastavni vjesnik* 14 (1906): 539–542.
- MILOŠEVIĆ 2010 = MILOŠEVIĆ Dragan: *Pregled valpovačke župe od prvih spomenika do 2010. godine (kronologija prema upitniku)*. https://www.zupa-valpovo.com/dokumenti/kronologija/08_2017.pdf.
- MLIKOTA 2016 = MLIKOTA Jadranka: Vitanovačević jezikoslovni prinosi. In: BOTICA Stipe, NIKOLIĆ Davor, TOMAŠIĆ Josipa, VIDOVIĆ BOLT Ivana (ured.): *Zbornik radova Šestoga hrvatskoga slavističkoga kongresa održanoga u Vukovaru i Vinkovcima od 10. do 13. rujna 2014. Prvi svezak*. Zagreb, 2016. 353–363.
- MORIĆ-MOHOROVIČIĆ 2016 = MORIĆ-MOHOROVIČIĆ Borana: Parčičevo morfološko nazivlje u kontekstu morfološkoga nazivlja zagrebačke filološke škole. *Fluminensia* 28 (2016): 69–81.
- MORIĆ-MOHOROVIČIĆ-VLASTELIĆ 2018 = MORIĆ-MOHOROVIČIĆ Borana, VLASTELIĆ Anastazija: Morfološko nazivlje u gramatikama i rječnicima Dragutina Antuna Parčića. In: STOLAC Diana (ured.): *Od fonologije do leksikologije. Zbornik u čast Mariji Turk*. Rijeka, 2018. 229–243.
- OGRAJŠEK GORENJAK 2007 = OGRAJŠEK GORENJAK Ida: Reforma obrazovnog sustava kao jedno od ključnih društvenih pitanja 19. stoljeća. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 39 (2007): 57–95.
- PARČIĆ 1901 = PARČIĆ Dragutin: *Rječnik hrvatsko-talijanski*. Treće popravljeno i pomnožano izdanje. Zadar, 1901.
- RAGUŽ 2015–2016 = RAGUŽ Mirko: Zakon od 31. listopada 1888. ob uređenju pučke nastave i obrazovanja pučkih učitelja u Kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji. *Senjski zbornik* 41–42 (2015–2016): 465–488.
- SAMARDŽIJA 2004 = SAMARDŽIJA Marko: *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*. Drugo, prošireno izdanje. Zagreb, 2004.
- SAMARDŽIJA 2007 = SAMARDŽIJA Marko: Nacionaliziranje imena naseljenih mjesta u Kraljevini Jugoslaviji. *Studia Slavica Hung.* 52 (2007): 381–388.
- STIPANČEVIĆ 2014 = STIPANČEVIĆ Mario: *Neznani svijet Emila Laszowskog*. Zagreb, 2014.
- STIPANČEVIĆ 2020 = STIPANČEVIĆ Mario: The “Custodial Period” of the Royal Land Archives in Zagreb Through the Activities of Ivan Bojiničić and Emilij Laszowski. *Poznańskie Studia Slawistyczne* 19 (2020): 291–307.
- STIPANČEVIĆ-PLEŠE 2016 = STIPANČEVIĆ Mario, PLEŠE Tajana (ured.): *Stoljeće nakon Laszowskog. Zbornik radova sa znanstveno stručnog skupa*. Zagreb, 2016.
- ŠIMETIN ŠEŠEVIĆ 2020 = ŠIMETIN ŠEŠEVIĆ Filip: *Vlast, politika i kultura u Banskjoj Hrvatskoj od 1883. do 1903. godine*. Doktorski rad. Zadar, 2020.
- ŠOKČEVIĆ 2006 = ŠOKČEVIĆ Dinko: *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata. Kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*. Zagreb, 2006.
- ŠVOGER-TURKALJ 2016 = ŠVOGER Vlasta, TURKALJ Jasna (ured.): *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću*. Zagreb, 2016.
- TAFRA 1995 = TAFRA Branka: *Jezikoslovna razdvojba*. Zagreb, 1995.

- TAFRA 2012 = TAFRA Branka: *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*. Zagreb, 2012.
- VARGA 2008 = VARGA Szabolcs: Az 1527. évi horvát–szlavón kettős „királyválasztás” története. *Századok* 142 (2008): 1075–1134.
- VEBER 1876 = VEBER Adolfo: *Slovnica hrvatska za srednja učilišta*. Zagreb, 1876.
- VINCE 1975 = VINCE Zlatko: Zaokret u hrvatskom književnom jeziku potkraj 19. stoljeća. *Croatica* 6 (1975): 131–159.
- VINCE 1978 = VINCE Zlatko: Povijest hrvatskoga književnog jezika s kraja 19. i početka 20. stoljeća. *Jezik* 26 (1978): 76–88.
- VLASTELIĆ 2011 = VLASTELIĆ Anastazija: Parčićevo sintaktičko nazivlje. U kontekstu sintaktičkoga nazivlja hrvatskih gramatika druge polovice 19. stoljeća. *Filologija* 56 (2011): 159–175.
- ŽAGAR-SZENTESI 2002 = ŽAGAR-SZENTESI Orsolya: Ivan Bojničić: Gramatika magjarskoga jezika. In: *Croato-Hungarica. Uz 900 godina hrvatsko-madžarskih povijesnih veza*. Zagreb, 2002. 253–262.
- ŽUPAN 2016 = ŽUPAN Dinko: Kulturni i intelektualni razvoj u Hrvatskoj u „dugom“ 19. stoljeću. In: ŠVOGER Vlasta, TURKALJ Jasna (ured.): *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u „dugom“ 19. stoljeću*. Zagreb, 2016. 273–308.

JADRANKA MLIKOTA

Department of Croatian Language and Literature, Faculty of Humanities and Social Sciences,
University of Osijek, Croatia

RENE ČIPANJ BANJA

Department of Slavic Studies, Eötvös Loránd University, Budapest, Hungary

On Bojničić's *Hungarian Grammar* from Another Angle: The Causes and Nature of Changes in its Editions at the Turn of the 20th Century

In the shadow of Bojničić's work marked by exceptional contributions to Croatian cultural history and auxiliary historical sciences remained the *Hungarian Grammar* (1888, 1896, 1905, 1912), which at the turn of the century, at the time of change of philological schools (Zagreb philological school was supplanted by the school of Croatian Vukovians), saw several modified editions. This grammar book (to be exact, its first edition) was approved as a textbook by the Royal Hungarian Ministry of Worship and Education and awarded by the same institution in 1889. Eventually, the grammar was nevertheless negatively reviewed in *Nastavni vjesnik*, the official gazette of the same Ministry, which had previously awarded the grammar, and was almost equally evaluated by some Hungarian sources at the beginning of the 20th century.

The criticism mostly concerns the grammar's metalanguage (Croatian), deriving incorrect rules, and its unsystematic format (according to certain critics), and Bojničić himself was criticized for his deficient philological education. This is exactly the reason why those critics, amongst other things, describe it as a handbook inadequate for school use. Of the four above-mentioned editions of the grammar – although the consulted Croatian and Hungarian sources do not explicitly state exactly how many editions the grammar had – only the first edition received the above-mentioned philological evaluation, and the author made some corrections in the later editions of his grammar book.

This paper compares the four editions of Bojničić's grammar, identifies linguistic, terminological, and lexical changes in its source language (Croatian), and examines the extent to which they had been motivated by the published criticism and the extent to which the change of philological schools is reflected in individual

editions. Within the interpretation of the changes made in the different editions, linguistic features characteristic of the norm of the Zagreb philological school are highlighted, in an attempt to corroborate the fact that these features are present in all four editions of the grammar irrespective of the time of their publication as well as the linguistic-political circumstances and influences under which they came into existence.

Ultimately, the present paper seeks to confirm the (un)justification of the negative reception the grammar had in a part of the philological public of its time. In other words, we seek to answer the question of whether Bojničić is to be given the epithet of an author whose work – including his grammar – is to a certain extent not professionally grounded, or, regardless of his education and the criticism toward his work, he has to be given credit for his indisputable contribution to the field of Croatian–Hungarian grammaticography.

Keywords: Ivan Bojničić, *Hungarian Grammar*, Hungarian grammars with Croatian metalanguage, the Croatian language at the turn of the 20th century, Zagreb philological school, Croatian Vukovians, reviews of the grammar, changes of the grammar

---

Open Access. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited, a link to the CC License is provided, and changes – if any – are indicated. (SID_1)

